

תורת אביגדור

הגאון ר' אביגדור מילר זצ"ל

פרשת שמות

סולם של הכרת הטוב

הבורא? יתכן ותאמר מילים גבוהות ויפות של הכרת הבורא והודאה אליו, אולם הכרת הטוב כנה ואמיתית היא דבר הרחוק מאד מדעתך.

והנה, חכמינו ז"ל מבארים לנו יסוד זה, משום שהוא נוגע אלינו. הרי לא באמת אכפת לנו כל כך מפרעה הרשע, ולכן נניח לו כרגע, ונתמקד במה שנוגע לנו, בחיינו אנו. נתאר לעצמנו בחור ישיבה שיושב ליד השלחן, ואמו מגישה לו את ארוחת הצהריים. כאשר היא הגישה לך מרק ואורז ועוף, האם אמרת לה "תודה רבה"? האם הערכת את מה שעשתה למענך? לקח לה זמן להכין את האוכל הזה שאתה אוכל. היא עמדה ליד הכיריים במטבח במשך זמן רב.

להעריך את התפוח

ולא רק ארוחת צהריים! האם תישבב פעם כמה צעדים ארך פסעה למענך היום? היא הולכת הלך ושוב, הלך ושוב, עולה במדרגות ויורדת במדרגות, וכן הלאה, כמה קילומטרים, והכל בשבילך. האם אי פעם הודית לה על כל הפסיעות הללו? רעיון כזה אפילו לא עלה על דעתך!

בחור יושב ונהנה מהארוחה שאמו טרחה והכינה עבורו, ואז, בסוף הארוחה, כשאמו מגישה לו תפוח למנה אחרונה, הוא רוטן ואומר, "מה, סתם תפוח?! זה מה שאת מציעה לי? איפה העוגה והגלידה?" וגם אם נניח שהוא לא התלונן, אלא היה מספיק בוגר כדי לשמור על רגשותיו סגורים פנימה, ועל כן לקח את התפוח מחוסר ברירה, אבל הכרת הטוב? להודות לאמו מכל הלב על התפוח שהעניקה לו? דבר כזה אינו עולה על דעתו כלל וכלל! הוא חושב שהוא עושה לה טובה בכך שהוא מואיל בטובו לקבל ממנה את התפוח שלה, אז על מה כבר יש להודות לה?

אמנם, מכיון שמדובר בבחור צדיק וירא שמים, הוא נוטל את התפוח ומברך בכוונה, "ברוך אתה ה'... בורא פרי העץ". ריבונו של עולם, תודה לך על התפוח שהענקת לי, תודה על היצירה המופלאה שיצרת עבורי, כדי שאוכל לאוכלו. ובסיום הארוחה, כמובן שהוא ניגש לברך ברכת המזון, דבר שלוקח זמן - הרי מדובר בארבע ברכות ארוכות.

אשר לא ידע את יוסף?

שנים ספורות לאחר פטירתו של יוסף הצדיק, מתרחש בארץ מצרים אירוע מפתיע ביותר: "וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרָיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף" (שמות א, ח). פסוק זה, כפי משמעותו הפשוטה, הוא מוקשה ביותר עד בלתי אפשרי בעליל. היתכן שמלך מצרים לא יכיר את מי שכיהן כמשנה למלך בארצו במשך שמונים שנה, והציל אותה מהבצורת הקשה ביותר שפקדה אותם אי פעם בהיסטוריה?

ועל כן, מסבירים חז"ל (סוטה יא, א) שאין להבין את דברי הפסוק הזה כפי משמעותם הפשוטה, אלא "לא ידע" פירושו שעשה את עצמו כמי שלא יודע. פרעה הכיר היטב את יוסף, אולם הוא טען שבני ישראל פרים ורבים בקצב מסחרר, ומוכרחים לעשות משהו - על אף כל מה שעשה יוסף עבור ארץ מצרים. פרעה עשה עצמו כאילו לא ידע, כאילו שכח את תרומתו האדירה של יוסף לעם המצרי.

המדרש (הובא ברבינו בחיי כאן) ממשיך משל אודות פסוק זה, "משל לאחד שרגם איקונין של דוכוס" - בימים עברו, תושביה של כל עיר היו בונים פסל בדמותו של מושל העיר, האיש שבנה ופיתח את העיר ודאג לתושביה. אולם היה אדם אחד שמשום מה כעס על המושל, ולכן החליט לצעוד אל תוך כיכר העיר, ולרגום את הפסל באבנים. ממשיך המדרש ואומר, "אמר המלך, התיזו ראשו, שלמחר עושה בי כך".

המדרש מסביר שכך היה אצל פרעה: פרעה נהג כאילו לא ידע את יוסף, כלומר הוא הכיר אותו, אך לא הכיר לו טובה. פרעה טען, "בודאי שאני מכיר את יוסף. אין ספק שהוא עזר לנו, אך מדוע עלי להכיר לו טובה על כך? מה שהיה - היה". ועל כך אמר הקב"ה, שמי שאינו מכיר טובה ליוסף, ותחת זאת רוגם אותו באבנים, סופו שיכפור בטובתו של השי"ת, וכביכול ירגום גם אותו באבנים, וכלשון המדרש, "כל הכופר בטובתו של חברו סופו שיכפור בטובתו של הקב"ה שהרי כתיב אשר לא ידע את יוסף ובסוף אמר לא ידעתי את ה'".

להודות על המרק

מדברי חז"ל אלו מתבאר יסוד גדול, והוא, שמי שמתכחש לטובה שעשה לו חברו, בודאי ינהג כן גם כלפי הבורא יתברך. לא יתכן אחרת, שכן אם אינך מסוגל להכיר בטובתו של בשר ודם שאתה רואה בעיניך, כיצד תוכל להכיר בטובתו של

נמצא, שאדם שמודה לקב"ה אבל אינו מודה לאנשים שסביבו, אין זו אלא הודאה חיצונית. אין לו שום רגש אמיתי של הכרת הטוב, כי אם הוא מתכחש לטובות שגומל עמו חבירו, בוודאי מתכחש למתנות שנתן לו הקב"ה. כך מלמדים אותנו חז"ל, שלכפור בטובתו של חבירו היא השחתה יסודית של מדות האדם, ורק מי שהצליח לטפח מדה זו של הכרת הטוב כלפי בשר ודם, יוכל להעריך באמת את הטובות שמטיב עמו הבורא יתברך.

טבע של מדות טובות

האמת היא, שמדה זו של הכרת הטוב, טבועה בעצם מציאותם של כל בני אנוש. הסיבה לכך היא, שמתחילת בריאת האדם, שתל בו השי"ת את כל המדות הטובות, וכמו שאומר הפסוק ביצירת האדם "וַיִּפַּח בְּאַפִּיו נְשֵׁמַת חַיִּים", ומסביר הזה"ק ש"מאן דנפח, מדיליה נפח" - מי שנופח אל תוך כלי, נופח מעצמו. פירושו של דבר הוא, שהקב"ה נפח אל תוך האדם משהו ממנו יתברך, כך שבתוך נפשו של כל אחד ואחד מאתנו נמצא חלק ממנו כביכול, הנקרא "חלק אלוך ממעל".

אין לנו, ולא לאף אחד אחר, היכולת להבין מהי מציאותו האמיתית של הבורא יתברך, וממילא לא נוכל לתאר מה בדיוק נפח הקב"ה אל תוך אפינו, אולם מכיון שאנו יודעים שהוא לא נפח מדיליה אל תוך אפם של הסוסים והפרות, על כרחינו צריכים אנו לומר שמציאות זו היא משהו מעבר לעצם מתנת החיים שהעניק הבורא לברואיו. הקב"ה נפח בנו נשמה - נשמת חיים!

הרמב"ן כותב שבאותו הרגע, ניחן האדם בחכמה עמוקה ואינסופית. אמנם אין הכוונה רק לחכמה במובן של ידיעות, אלא בכלל זה חכמת המדות הטובות; כל ענייני המצפון של ידיעת הטוב והרע, חבויים עמוק במעמקי נפש האדם, ובכלל זה, מדת הכרת הטוב. נמצא, שהכרת הטוב היא חלק ממצאות התת-מודע שלנו.

זו הסיבה שבכל העולם, בכל מקום אליו תלכו, מצפים בני האדם שיכירו להם טובה. גם האתאיסטים, הכופרים במציאות הבורא יתברך ובבריאת העולם והאדם ר"ל, יתמלאו בזעם אם הם יעשו לך טובה מבלי לשמוע מילה של תודה. ניקח לדוגמא פרופסור באוניברסיטה; הוא מאמין שהאדם הוא צאצא של אצות. עכשיו, לאצות אין שום רגש או נקיפת מצפון בכל הנוגע להכרת הטוב, ואף אחד אינו מצפה מהן לכך. ובכל זאת, בפרופסור הזה קיימת התקוממות טבעית כנגד מי שאינו מעריך את הטובה שנעשתה למענו.

אם נשאל את הפרופסור בצורה ישירה, "מדוע שיהיה לנו מצפון יותר מהאצה? אחרי הכל, לפי תורת האבולוציה בה אתה דוגל, מציאותנו היא רק תוצאה של תאונות והתפתחויות, ואם כן, לדברייך, כל המעלות הללו - הכרת הטוב, יושר, הגינות - הינם רק פרי דמיונם של בני אדם; אלו הם מבנים חברתיים דמיוניים, ואין להם שום ערך עצמי ואמיתי. אז מדוע שנהיה מחוייבים אליהם?" אולם למרות כל התיאוריות, למרות חוסר

בין מציאות מוחשית לאמונה

אולם לאור דברי המדרש, אנו מבינים שהברכות הללו אינן אלא מילים ריקות. כמובן שהוא חייב לברך בכל מקרה, אין ברירה; ברכת המזון היא מצוה דאורייתא, והוא עתיד לקבל עליה שכר, אולם עליו לדעת שאין לפעולה הזו שום משמעות - זוהי רק פעולה רשמית ותו לא. גם אם הוא חושב על המילים שהוא אומר, זו אינה הודאה לה', שהרי מי שכופר בטובתו של חבירו, לבסוף כופר בטובתו של מקום, ומכחיש את הטובות שמרעיף עליך השי"ת.

הדברים אמורים לא רק כלפי האמא. האם אי פעם הודית לאביך על כך שהוא עמל לפרנסתו למענך? הוא משלם את שכר הלימוד לשיבה בה אתה לומד. שמא תאמר, "כמובן שהוא משלם על כך, הרי הוא אבא שלי". אולי תחשוב על זה קצת - מדוע הוא חייב לשלם כדי שתלמד? הוא בעצמו משתוקק לשבת וללמוד. מדוע שאתה לא תלך לעבוד, וכך הוא יוכל לשבת וללמוד בנחת? הוא עובד קשה כדי שלך יהיה אוכל וגם קורת גג, ומעולם לא חשבת להודות לו?! דע לך, שבמציאות זו, לעולם לא תוכל להודות באמת לקב"ה! אדם שאינו מכיר בטובה שגומל עמו בשר ודם, בלתי אפשרי עבורו להכיר בטובות שמטיב עמו הבורא יתברך.

הסיבה לכך היא, שהרבה יותר קל להכיר טובה לבשר ודם, אותו אנו רואים בעינינו, מאשר לקב"ה. אשה רואה את בעלה עובד כל היום במשרד במנהטן כדי לפרנס את המשפחה. היא רואה שהוא חוזר הביתה בסוף השבוע עם משכורת כדי לשלם את החשבונות. אדם רואה שאשתו מבשלת עבורו ארוחות טעימות ומזינות, ומגדלת את בניו ובנותיו באופן נפלא. הוא רואה בעיניו את החולצות הנקיות והמגוהצות. את כל הדברים הללו אנחנו תופסים בחושנו הגשמיים.

הקב"ה, לעומת זאת, הוא רואה ואינו נראה. כמובן, אנחנו יודעים שהוא המציאות האמיתית האחת והיחידה, אולם אף על פי כן, אין זה דבר קל להרגיש הכרת הטוב כלפי "ידיעה" שאיננו רואים אותה בחושינו הגשמיים. כיצד אפשר להרגיש אסיר תודה בצורה כנה כלפי מי שאמיתת מציאותו מבוססת על אמונה? כאשר אדם עושה עמנו טובה, איננו זקוקים לאמונה כדי להכיר במציאות זו, וממילא להכיר לו טובה על כך, שהרי הוא עומד מול עינינו!

הכרת הטוב אמיתית

כמובן, אם המושג "הכרת הטוב" פירושו לומר מילים של הודאה, אז אכן יתכן שאדם יברך ברכת המזון ויודה בפיו לה', על אף שלא חשב לומר מילים אלו לאביו ולאמו. אולם איננו עוסקים בכך - אין לנו ענין במילים נבובות וריקות מתוכן, אלא בהרגשה כנה של הכרת הטוב, להעריך באמת את מה שאחרים עושים למענך, ולהיות אסיר תודה כלפי מי שמרעיף עליך טובות. אנחנו מדברים כאן על להסתכל לאמך בעיניים, ולומר לה בחיוך, "אמא, תודה רבה, אני מאוד מעריך את הארוחה שהכנת עבורי!"

בוודאי יהיה כפוי טובה כלפי בוראו, שכן האדם אינו מסוגל לחלק את מדותיו.

אדם שהוא עקום במדותיו, כל הנהגתו תהיה עם מדות עקומות, שכן מדותיו של האדם מתרחבות לכל עבר, והשפעתן ניכרת בכל פינה. אדם אינו מסוגל להיות שונה ממה שהוא באמת, והקשר שלו עם בוראו נבנה עם אותם הכלים שבהם נבנים קשריו עם בני אדם. אין מנוס מזה - מי שלוקה בחסר בהתנהגות בין אדם לחברו, אנו יודעים בוודאות שהוא לקוי אף בהנהגתו בין אדם למקום.

מחלקה אחת

אם אתה חושב שאפשר להפריד בין היחס להוריק, רעייתך או שכניך, לבין היחס שלך לה', אתה חי חיי שקר. אנשים חושבים שאלו הן שתי מחלקות נפרדות: "הקב"ה! או ווה! בוודאי שאני מכיר בכל הטובות שהוא עושה למעני! יתכן שאני לוקה בחסר בכל הנוגע להכרת הטוב שלי לבני אדם; יכול להיות, אבל אין לזה כל קשר לעבודת ה' שלי. אני מכיר טובה לה'! ואני מסור לו ולעבודתו מכח הכרה זו!"

זהו שקר! גם אם האיש הזה ידבר עם הקב"ה, וכל היום כולו יאמר "ברוך אתה ה'", לא יתכן שכך הוא מרגיש באמת! זוהי הונאה! האמת היא, שהוא אינו מכיר כלל בטובות העצומות שעושה למענו הבורא יתברך.

כמו שפעם שאל אותי בחור צעיר - בחור חרדי - "על מה עלי להכיר טובה לה'?" הסתכלתי עליו. הוא לא הלך עם קביים. לרגליו לא היו מחוברות פלטות מברזל. לא היה לו סד כדי לתמוך בצווארו. בפיו לא היו מונחות שיניים תותבות. הוא נראה כמי שזוכה לאכול מזון בריא ועשיר. הוא גם לא נראה כמי שישן אמש על ספסל בפארק העירוני. הוא היה לבוש היטב. והוא עוד רוצה לדעת על מה עליו להכיר טובה לקב"ה! ובכן, אם כך הם פני הדברים, יש הרבה על מה לדבר אתו. ואני חושש שרובנו, למרות שאנחנו מנומסים מספיק כדי לא לומר את הדברים במפורש, בלבנו אנחנו חושבים אותו הדבר.

הקדמה לתורה

כולנו שואפים להיות עבדי ה'. כך קרא לנו הקב"ה: "עבדי הם" (ויקרא כה, מב), ואנחנו שמחים שנבחרנו לתפקיד זה! אולם כדי להתחיל לחיות חיים של עבדי ה', עלינו לעבור "הכשרה" מסוימת, והדבר הראשון בהכשרה זו היא "דרך ארץ קדמה לתורה". הן אמנם, המושג "דרך ארץ" קיים בעולם כולו, אולם מהי המשמעות האמיתית של "דרך ארץ"? "דרך ארץ" אינה רק להיות מנומסים ולפעול על פי כללי ההתנהגות המקובלים. דרך ארץ היא לקנות את המעלות הנכונות בנפש האדם, להיות בעל מדות טובות. זוהי ההקדמה והבסיס לעבודת ה', משום שללא קשר נכון ומתוקן עם בני אדם, לא יוכל האדם להגיע לקשר אמיתי עם הקב"ה.

החובות הלבבות (בהקדמה לשער עבודת האלקים) מאריך ביסוד זה, ומבאר שהרגש של הכרת הטוב לבשר ודם, הוא

האמונה שלו, הפרופסור עדיין מושפע מאמו שכן האמינה. הוא עדיין מאמין בהגינות המולדת של הכרת הטוב, משום שהוא אינו יכול לברוח מתכונות האופי הטבועות בנפשו של כל אדם, ובכלל זה, ההגינות הבסיסית של להרגיש אסיר תודה ובעל חוב כלפי מי שעשה לך אפילו טובה קטנה ביותר.

אובדנה של הכרת הטוב

ובכל זאת, למרות אמיתותה הטבעית והמולדת של מדת הכרת הטוב, רואים אנו בעינינו שיש סתירה בין התיאוריה והידיעה, לבין המציאות בפועל. כולנו יכולים לדבר על הכרת הטוב, להאמין בזה ולצפות לזה, אבל היכן היא הכרת הטוב במציאות? הסתכלו מסביב! רואים אנו שבפועל, בני אדם לוקים בחסר כלפי מדה זו. אין כל ספק שאנשים אינם מכירים טובה כפי שמצופה מהם, ועל כן, נשאלת השאלה, כיצד יתכן דבר כזה? מה קרה ל"נשמת חיים" שנפח בנו הבורא יתברך, הכוללת את המדה הבסיסית של הכרת הטוב?

התשובה היא, שישנו כח גדול ועצום הנקרא כח ההרגל, והוא כובל את שכלנו ואינו מאפשר לנו להעריך את העיקרון היסודי של הכרת הטוב למי שהטיב עמנו. מיום היוולדו, הורגל האדם לכך שהוריו מאכילים ומלבישים אותו, ואף מספקים לו קורת גג, ולכן הוא אינו מעלה בדעתו שעליו להודות להם על כך. מבחינתו זהו דבר מובן מאליה, כך צריך להיות, ויתכן שבמשך כל חייו, הוא לא יחשוב על כך אפילו פעם אחת. הוא לעולם לא יביט לאחור מתוך רגש של הכרת הטוב על כך שהוריו שילמו עבורו שכר דירה. הרי אם הוא לא היה קיים, הם היו יכולים לשכור דירה קטנה יותר, ולשלם פחות. גידול ילד הוא דבר שעולה כסף רב.

אולם הדבר כלל לא עולה על קצה דעתו, משום שהוא שבוי בידי ההרגל. כוחו של ההרגל, העובדה שהאדם נולד לתוך עולם שבו כולם מרעיפים עליו טובות ללא הרף, מעוותות את עיניו מפני האחריות האדירה המוטלת על כתפיו - החובה להכיר טובה!

הצרה הגדולה

ובכל זאת, ישנו דבר גרוע יותר מהעובדה שאדם אינו מעריך את מה שהוריו או חבריו עושים למענו. זו רק חצי צרה. הצרה היותר גדולה היא התוצאה הנובעת מחוסר הכרת הטוב, שכן חוסר הכרת הטוב כלפי בני אדם, קובעת בהכרח שהאדם אינו מכיר בטובותיו של הקב"ה!

אם איננו מסוגלים לזהות את מה שעשו עבורנו אבא ואמא, חרף הגילויים הברורים של טוב לבם ודאגתם אלינו - אם למרות הסימנים הפתוחים של אהבה, מסירות והקרבה עצמית, לא מתחילה להיכנס אל ראשו של הבן המחשבה שמוטלת עליו חובת הכרת הטוב כלפיהם, אדם זה יישאר עיוור לתופעה הבסיסית ביותר הקיימת בעולם, והיא, החובה להכיר טובה לקב"ה, שהוא בעצם זה שמספק לנו הכל. זה מה שהתורה מלמדת אותנו כאן: אדם שנוהג בכפיות טובה כלפי חבריו,

יכול לאכול את המזון שהוא מוכר לך. גם במאפיה - האם חשבת פעם להודות לבעל המאפיה על המאפים שהוא מספק לך? ברור שחייבים לומר תודה, גם אם אתה משלם על המוצר או על השירות אותו אתה מקבל.

ואז, לאחר שתתחיל להגיד תודה לאמך, לאבך, למגיד שיעור, לשכן, לדוור, לנהג האוטובוס - ולא רק לומר תודה, אלא לחשוב על התועלת שאתה מפיך מכל אחד ואחד - דע לך, שיצאת לדרך של חיים של עבודה ה'. כעת, לאחר שלמדת להודות לבשר ודם, אתה מוכן להתחיל להודות לבורא יתברך. הכנת את עצמך להרגיש רגש אמיתי של הודאה כלפי אדון כל העולמים.

נצור לשונך

כפי שלמדנו, האדם אינו מסוגל לחלק את מדותיו, ולהפריד בין יחסו לבני אדם לבין יחסו אל הקב"ה. היחס והקשר שלנו עם השי"ת, הוא פועל-יוצא של האופן בו אנו מתייחסים אל חברינו. וזה מביא אותנו לאמירה יוצאת דופן של חז"ל. כולנו יודעים שיש איסור לדבר לשון הרע. זהו לאו מפורש בתורה, "לֹא תֵלֵךְ רֵכִיל בְּעַמֶּיךָ" (ויקרא יט, טז). גם אם זה אמת - אסור לומר שום דבר גנאי על השני! והדבר חוזר על עצמו כל כך הרבה פעמים בפסוקים, "נִצֹר לְשׁוֹנְךָ מִרָע" (תהילים לד, יד). התורה מלמדת אותנו שלדבר נגד השני הוא מנהג מרושע ביותר.

זו הסיבה שאנו חייבים להיות זהירים ביותר כאשר אנו נוטלים אל תוך ידינו את מכשיר הטלפון. זהו מכשיר מסוכן, ויש להשתמש בו מתוך שיקול דעת! גם כשאתה יושב ומדבר עם אנשים אחרים, הדבר הטוב ביותר הוא לא להשתתף בשיחה - פשוט תשב, תקשיב, ותשמור על פיה, כי "כל המרבה דברים מביא חטא" (אבות א, יז).

אולם מצינו בדברי חז"ל אמירה מפתיעה ביותר כלפי מי שמדבר לשון הרע. חז"ל מלמדים אותנו שהוא אינו סתם עוד חוטא, אלא "כל המספר לשון הרע כאילו כפר בעיקר" (ערכין טו, ב). כאשר אדם מגנה את חברו, נחשב הדבר כאילו הוא מגנה את השי"ת!

והשאלה עולה מאליה: מדוע כך הוא הדבר? נכון, האיש הזה סיפר לשון הרע, והוא חוטא, אולם אחרי הכל, העבירה הזו היא בין אדם לחבירו, אז כיצד נכנס הקב"ה לתמונה? נאמר שאדם דיבר קצת לשון הרע לפני התפילה; כעת הוא ניגש להתעטף בטלית ולהניח תפילין, ולפתוח בשירות ותשבחות לקב"ה! אמנם הוא כועס על שכנו שדורך על הדשא שלו, אולם כלפי הקב"ה אין לו שום טענות! הוא לא היה מעלה על קצה דעתו לבא בטענות ולומר דברי גנאי כלפי הקב"ה ח"ו - הס מלהזכיר!

אולם חז"ל מלמדים אותנו שלא כך הם פני הדברים, משום שברגע שהאדם מתרגל למצוא חסרונות אצל אחרים ולומר עליהם דברי ביקורת - הוא יבא לומר דברי ביקורת גם על

הסולם שבאמצעותו עולים אנו אל ההכרה בטובות הבורא, וכך נשיג שלמות בעבודת ה' הנעשית מתוך רגש זה של הכרת הטוב.

השלב הראשון של הסולם

הנקודה אותה אתם שומעים כעת הינה חשובה ויסודית ביותר. החובות הלבבות מלמד אותנו שעבודת ה' המעולה ביותר היא עבודה הנעשית מתוך הכרת הטוב אמיתית, ושהסולם שדרכו מטפס האדם אל עבר הכרת הטוב לקב"ה, מורכב משלבים של הכרת הטוב לבני אדם. הכרת הטוב לאנשים סביבך - זוהי הדרך לנצל את חייך כדי לטפס גבוה יותר אל השי"ת. אי אפשר לטפס על סולם, אלא אם כן המדרגה הראשונה נמצאת שם; אם השלב הראשון חסר, אינך יכול לעבור לשלב השני. ולכן, מי שחפץ להשיג גדלות אמיתית בחייו, ולא להישאר בשפלותו, עליו לזכור תמיד שהשלבים הראשונים של הסולם הם שלבים של הכרת תודה. ולא הכרת הטוב לה' - אלא הכרת הטוב לבני אדם!

אז אתה מתחיל עם הוריק, ולאט לאט אתה עולה גבוה יותר ויותר! כשאמך מגישה לך ארוחת בוקר, עליך לעורר את עצמך להרגיש רגש של הכרת הטוב, ולהודות לה על מה שעשתה למענך. וגם אם לא תאמר לה תודה, בוודאי צריך לפחות להרגיש הכרת הטוב כלפיה.

אמך היא השלב הראשון של הסולם. אם הודית לה על ארוחת הערב שהכינה, אז אפשר לגשת לברכת המזון, שהיא שלב אחד גבוה יותר. ככה מטפסים בסולם - שלב אחרי שלב, וכך הוא בסולם של עבודת ה'. חז"ל מלמדים אותנו ש"הוקש כבודם לכבוד המקום" (ב"מ לב, א), משום שכיבוד אב ואם מכין את האדם לכבד את השי"ת.

להודות לכולם

החיוב להכיר טובה ולהודות אינו רק כלפי ההורים. צריך להודות למגיד שיעור, לדוור ולנהג האוטובוס. אף פעם לא חשבת על זה, הלא כן? כאשר אתה עולה לאוטובוס כדי להגיע לישיבה, עליך להרגיש הכרת הטוב כלפי הנהג שמסיע אותך. לא יזיק אם תאמר לו גם תודה. [אולם עליך להיזהר, כי הוא עלול להתעלף מרוב הפתעה כשישמע שמישהו אומר לו תודה, אז לא כדאי לעשות זאת כאשר הוא באמצע הנהיגה...]

לאחר מכן, כשאתה זוכה לשמוע שיעור בישיבה, עליך להרגיש הכרת הטוב כלפי המגיד שיעור על כך שהוא מלמד אותך תורה. עליך להכיר טובה לישיבה על הבנין הנח והממוזג. כך גם לשרת של הישיבה - תגיד לו תודה, זה לא יזיק לך.

גם כשאתה ניגש לסנדלר ומשלם לו על תיקון הנעל, עליך להודות לו. לולא הסנדלר, בעוד זמן לא רב היית הולך יחף. ואל תאמר סתם מילים ריקות - חשוב על הדבר במשך כמה שניות, ואז תאמר תודה. אתה הולך לקנות מוצרים בצרכניה - חשוב על כך, שבעל הצרכניה מוכר לך מצרכים, ואתה נותן לו בתמורה רק כסף. הוא אינו יכול לאכול את הכסף, אבל אתה

"אוי! אבל ריבונו של עולם, איני כועס עליך", כך יטען האיש, "לא התכוונתי להתלונן עליך". אולם דבר לא יעזור לו - הוא "מפריד אלוף", ומאבד את חבריו הטוב ביותר! כאשר אדם מתלונן, הקב"ה אומר, "אתה מתלונן גם נגדי. מי שאינו מרוצה מאף אחד, בלתי אפשרי שיהיה מרוצה ממני". אי אפשר להפריד בין השנים!

"והנה טוב מאוד"

האדם המורגל להתלונן על כל דבר, לעולם לא יכול להעריך את המתנות הנפלאות שהוא מקבל מאת הקב"ה מדי יום. ה' יתברך נתן לך היום יום גשום וקודר - זהו יום של חיים! האם הודית לו על כך? אכלת היום? לבשת בגדים היום? האם גופך פעל כראוי היום? חיית חיים רגילים היום! על מה אתה מתלונן? אתה מתלונן על הקב"ה! "וַיֵּרָא אֱלֹקִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד" - הקב"ה רואה שהכל טוב מאד, אבל האדם הזה אינו רואה שום דבר טוב - הכל מאוד לא טוב! ולכן פיו מדבר נרגנות - לשון הרע, כנגד השי"ת!

האם אי פעם הודית לה' על הגשם? אפילו לא פעם אחת? אתה נרדם בשמירה! תתעורר! נסה זאת פעם אחת. כשיורד גשם בחוץ, אמור לה', "אה! מודים אנחנו לך ה' על הגשם!" ככה מתעוררים! תתחיל לחשוב! תתחיל להודות!

האם אתה מודה לה' על כך שאתה נועל נעליים? לכל כך הרבה אנשים בעולם אין נעליים כלל! נעליים הם "לוקסוס" מפואר! ישנם עמים שלמים שהולכים יחפים, ולך יש נעליים! "שעשה לי כל צרכי" - ה', אפילו נעליים אתה נותן לי! אמרת את המילים הללו היום בבוקר - האם הבטת בנעליך בזמן שאמרת את המילים הללו? האם חשבת על הנעליים?

חשוב על השרוכים שבנעליך. נעליים ללא שרוכים הם חסרי ערך. חשוב על קצות השרוכים העטופות בפיסות פלסטיק. אם השרוך יוצא מהחור, ואתה רוצה להחזירו לשם, פיסות הפלסטיק הללו יעזרו לך להחזירו לחור. אחרת, היית צריך לעבוד קשה כדי להחזיר את השרוך. תחשוב על הדברים הללו.

לומדים את סוגית הבגדים

"ברוך אתה ה'... מלביש ערומים" - הנה לנו יהודי ירא שמים, המברך ברכה זו בכוונה רבה - האם הוא חושב על הבגדים בהם הלביש אותו השי"ת? האם חשבתם פעם על לולאות הכפתורים? כן, הלולאות שבהם אנו מכפתרים את הכפתורים! מסביב לכל חור ישנו גימור, שבלעדיו, החור היה גדל מיום ליום. האם אמרת אי פעם תודה לה' על התפר הזה? נסה להכין אותו בכוחות עצמך - זו אינה מלאכה פשוטה כלל ועיקר!

הקב"ה. אדם שאינו זהיר בדיבורו כלפי חבריו - מדבר כלפי הקב"ה בזלזול גם כן.

טענות ותלונות

אולי הוא לא יאמר זאת בפירוש; יתכן והוא חושש מלומר מילים של ביקורת כלפי הבורא יתברך, אולם במחשבתו הוא מלא וגדוש בחוסר שביעות רצון מכל מה שה' עושה למענו. והוא מדבר לשון הרע כנגדו: "למה זה קרה לי?" הוא טוען. "מדוע לא הצלחתי יותר? מדוע הפסדתי כסף בעסקה הזו והזו?" ובתוך לבו פנימה הוא מרגיש שהאשמה נופלת על הקב"ה. הוא לא יאמר את זה, אולם עליכם לדעת כי בתת המודע שלו, הוא מאשים את השי"ת.

שוב ושוב אנו רואים אנשים שמותחים ביקורת על ה' ומדברים כלפיו באופן מזלזל. מי שחפץ לראות את זה בעיניו, יכול לצאת אל הרחוב ביום חורפי קר, שם ימצא שתי נשים זקנות שעומדות ומשוחחות ביניהן - "איזה מזג אוויר נורא ואיום! אוי, השלג הארור הזה!"

האם אתם יודעים מהו שלג? שלג הופך למים, והמים הופכים לפירות, לחותו של השלג הנמס לאטו, הולכת ונספגת באדמה. החקלאים אומרים שבשנה שאין מספיק שלג, היבולים לא יגדלו היטב בקיץ הבא, כי האדמה זקוקה ללחות, והשלג הוא זה שמאפשר לאדמה לאגור את הלחות. האם זהו דבר שראוי להתלונן עליו? אבל ככה זה, אם אתה אדם שמתלונן, אתה תתלונן על כל דבר.

הנרגן

זהו שאומר שלמה המלך במשלי (טז, כח), "וַיִּנְרֹגֶן מִפְּרִיד אֱלֹוף". "אלוף" פירושו חבר, ושלמה המלך מלמד אותנו שמי שרגיל להתלונן תדיר, מפריד ומסלק מעל עצמו את החברים (שערי תשובה שער שלישי מאמר רלא). אנשים אינם מחבבים נרגנים. בעל שרגיל להתלונן - רעייתו לא תחבב אותו. ילדיו לא יחבבו אותו. אשה שמתלוננת, אמה שמתלוננת - אף אחת לא תחבב אותה. כל מי שאוהב להתלונן, שידע שהוא אינו אדם אהוב על הבריות. בני אדם אינם אוהבים לשמוע תלונות, ועל כן, "נרגן מפריד אלוף" - הוא מפסיד את חבריו.

אולם מדברי חכמינו ז"ל עולה עומק נוסף בביאור הפסוק הזה, שהרי בגמרא במסכת חגיגה (טז, א) אמרו, "אין אלוף אלא הקב"ה", כלומר המילה "אלוף", חבר, מתייחסת אף להשי"ת. המתלונן הזה מפסיד את כל חבריו, ובסוף הוא מפסיד גם את חבריו הטוב והנאמן ביותר - הוא מפסיד את ה'! בסופו של דבר, הקב"ה "מתעיף" ממנו כביכול, וכבר אינו יכול לסבול אותו, ואז הוא מפסיק להיות חבריו של הנרגן.

ניתן להשיג ספרי רבינו בחנויות ספרי קודש ואצל המפיצים:

ספר שערי אורה-ועדי מוסר, ספר לב אביגדור-עבודת האדם בקניני השלמות מכתב יד: קולמוס 072-244-1670
תפילת אביגדור-פירוש וביאור על התפילה מכתב יד: אזל מן השוק

ראיתי פעם ברחוב אדם ללא ידיים כלל. חשבו כמה מאושר הוא היה אילו ניתנה לו אפילו יד אחת! ולך יש שתי ידיים! אנחנו עוברים את חיינו מבלי לחשוב על המתנה הנפלאה הזו שקיבלנו - שתי ידיים בריאות! ראיתי אדם נוסף ללא רגליים. הוא מתנייד על כסא גלגלים, כשברכיו מכוסות בשמיכה, שמתחתיה אין דבר. אילו יכול היה איש זה לקבל רגל אחת - הוא היה מקפץ סביב בעזרת קביים, הוא היה מאושר מאין כמותו! אולם לא היתה לו אפילו רגל אחת. ולך יש שתי רגליים! האם אי פעם עצרת כדי להודות לה' עליהם?

ישנם עוד אלפי איברים שעלינו להודות עליהם. לדוגמא - הכליות. ישנם חולי כליות, של"ע גופם אינו מסוגל לפנות את הפסולת המצטברת בו, ושלש פעמים בשבוע עליהם להתחבר למכונת דיאליזה. זהו תהליך ארוך ומתיש, ובכל פעם הרופאים צריכים למצוא מקום חדש כדי להחדיר את המחט לבשרם, עד שכמעט לא נשאר להם מקום שעוד לא נדקר! אני מכיר אדם כזה, והאמינו לי, אילו היתה לו כליה אחת, דעתו היתה נטרפת עליו מרוב שמחה! גם אמו וגם אחיו ניסו לתרום לו כליה, אולם הדבר לא עלה בידם. הוא התאכזב שוב ושוב, ונשאר ללא כליות.

לך יש שתי כליות בריאות ב"ה. גופך מסוגל לפנות את הפסולת המצטברת בו בכוחות עצמו - זהו נס. המעיין שלך שאבו מהמזון את ההזנה הנצרכת לגוף, וכל השאר מגורש מהגוף החוצה. זהו נס. "רופא כל בשר ומפליא לעשות" הוא נס המתרחש עמנו בכל רגע. הכליות עושות עבודה כל כך טובה - האם הודית לה' עליהם? ברוך ה', יש לך שתי כליות! ויש עוד אלפי אלפים - מיליוני דוגמאות של טובות שאנו מקבלים מאת הבורא יתברך.

משימת חיים

זוהי משימת חיינו - ללמוד כיצד לחיות חיים של הכרת הטוב. הגענו לעולם הזה כדי לחנך את עצמנו במטרה לאמן את עצמנו להכיר בטובות הבורא יתברך, והדרך היחידה לעשות זאת היא על ידי שנכיר ונתבונן בפרטי הפרטים שהקב"ה מרעיף עלינו.

אולם, אסור לנו לשכוח שהצעד הראשון לקראת הכרה במלך, הוא להכיר בשרי המלך - האנשים סביבך. מי שמכריז, "לא ידעתי את יוסף", עתיד להכריז לבסוף, "לא ידעתי את ה'". ואם לא תתחיל להתבונן בחסדים העצומים שאתה מקבל בכל יום מחברך - לעולם לא תוכל לטפס בסולם של הבורא יתברך. הצעד הראשון הוא לפתוח את העיניים, לפתוח את הדעת, לראות ולשים לב לאלפי הטובות המורעפים אלינו מאת בני אדם, וכך, תמשיך לטפס, מעלה מעלה, במעלה הסולם - עד ה' אלקיך!

שבת שלום ומבורך!

את ההתבוננות הזו שמעתי ממו"ר הגרי"א שר צ"ל לפני למעלה מששים שנה. מו"ר צ"ל שאל אותי, "האם אתה מסוגל לתפור תפר כזה?" "לא", עניתי, "איני יכול".

כל זה נכלל ב"מלביש ערומים"! לולאות הכפתורים! והכפתורים עצמם! ובדים מצופים. אני עוד זוכר שפעם, לא היו בדים חלקלקים, וכאשר אדם ביקש להכניס את ידו אל תוך השרוול, הציפורניים היו נתקעות בבד ויוצרות בו קרעים. היום, הבדים מרגישים כאילו הם משומנים, והיד מחליקה פנימה!

והרוכסן! זכורני כאשר הרוכסנים החלו להימכר בשוק - איזה חידוש גדול זה היה! רוב הרוכסנים לא עבדו - הם היו נתקעים. אבל בימינו הם עובדים באופן מצוין, משל היו משומנים היטב. האם אתה מודה לה' על הבגדים?! הדיבורים הללו הינם רציניים ביותר - וראוי לחשוב עליהם וליישם אותם!

התרופה הטובה ביותר

כמה עוד דברים טובים קורים לך? אלפי דברים טובים! ישנו דבר מדהים ביותר - העובדה שאתה מסוגל לישון. השינה היא נס, והיא טובה יותר מאשר האכילה. זוהי תרופה, המרפאת מחלות רבות; בזמן שאתה ישן, העצבים שהיו מרוטים, נתפרים שוב יחד. דברים רבים נרפאים בשינה. אתה מניח את ראשך על הכרית ונרדם, וברוך ה' אתה קם בבוקר כאדם חדש. "הנותן ליעף כח" - מודים אנו לה' על השינה.

עליכם לדעת, כי ישנם אנשים רבים שאינם מסוגלים לישון. אמר לי פעם יהודי זקן, "איבדתי את השינה שלי". הוא לא הצליח לישון, וזוהי טרגדיה. אבל אתה בחור צעיר - ברגע שראשך נוגע בכרית, אתה נרדם. האם חשבת אי פעם להודות לה' על הנס המופלא הזה? ישנם אנשים שלעולם לא הודו לה' במשך כל חייהם. אמנם, אתה מברך את ברכת "המפיל", אבל האם אתה חושב על מה שאתה אומר?! "המפיל חבלי שינה" - תודה לך ה', על כך שאתה מאפשר לי לישון. איזו ברכה היא השינה!

איברים במתנה

בכל בוקר אנו מודים לקב"ה על היכולת ללכת על רגלינו, "המכין מצעדי גבר" - האם אנחנו חושבים על המילים שאנחנו אומרים? האמת היא, שיש דבר אפילו יותר בסיסי מאשר היכולת ללכת על הרגליים, והיא - הרגליים עצמם! ישנם אנשים שאין להם רגליים. אם כן - מדוע לא נתקנה לנו ברכה על הרגליים עצמם? משום שהרגליים קיימות גם כשאנו ישנים, ולכן איננו מברכים עליהם בבוקר. כך גם הידיים - יש לנו אותם כל הזמן, ולכן לא נתקנה ברכה עליהם. אולם גם אם אין לנו נוסח של ברכה, מחוייבים אנו להודות לקב"ה על הידיים והרגליים! האם אף פעם לא הודית לה' על כך שיש לך שתי ידיים ושתי רגליים? האם לא פתחת בשירה של הודיה על כך?

"אין שריד אלא תלמיד חכם", כי הם מאותם שנשארו מאותה תקופת הזהר של כלל ישראל, כשהיו כולם חכמים.

(ב) מפני שהיצר הרע מכוון ביחוד לכלות ח"ו את חכמי ישראל, כמו שאמרו חז"ל (סוכה נב, א) יצר הרע נתן עיניו במקדש ראשון והחריבו והרג תלמידי חכמים שבו... נתן עיניו במקדש שני והחריבו והרג תלמידי חכמים שבו... ובתלמידי חכמים יותר מכולם. לכן כל חכמי ישראל שיש עמנו לאורך ימים, הרי הם פליטה שהציל לנו ה'.

מתוך תשובות שהשיב הרב זצ"ל לשואלים

שאלה:

עד כמה חשוב להתפלל במנין?

תשובה:

לא רק שזה חשוב, זוהי חובה על פי ההלכה; תפילה בציבור היא חיוב, ואם יש אנשים שמזניחים חיוב זה, עליהם לדעת שהם אינם ממלאים את חובתם. אמנם, מי שנאלץ להתפלל ביחידות מפאת פרנסתו - זו כבר שאלה אחרת, ואיני נכנס לזה כעת. אולם בהחלט יש חיוב להתפלל במנין.

אך זאת עלי להדגיש - הדבר תלוי באיזה מנין מדובר. אם המנין הוא מהיר כל כך, שאם רק השתעלת, כבר הפסדת חלק מהתפילה - אל תשתתף במנין זה. אולם אם באפשרותך להתפלל במנין איטי, זוהי מתנה יקרת ערך. להתפלל בכוונה הוא דבר חשוב מאוד! "ותפלת ישרים רצונו" (משלי טו, ח), ה' חפץ ורוצה בתפילתם של צדיקים. "הקדוש ברוך הוא מתאוה לתפילתם של צדיקים" - הוא רוצה לשמוע את תפילתנו, אולם עליה להיות תפילה של ישרים, תפילה של צדיקים. האדם זקוק לזמן להתפלל במתינות ולהבין את פירוש המילים שהוא מוציא מפיו.

בדרך אגב, כדאי ומומלץ מאוד, ללמוד את הפירוש הפשוט של התפילה. רוב האנשים מעולם לא השקיעו זמן לחשוב על פירוש התפילה, ובכך הם מחמיצים הזדמנות מצוינת. מילות התפילה הם מכרה זהב של ערכי התורה, וככל שתתפלל מתוך כוונה, כך יימשכו מחשבותיך אחר דיבוריך. ברגע שאתה מרגיל את עצמך לומר את מילות התפילה בכוונה, תתחיל לחיות את ערכי התורה אותם אנו מזכירים בתפילה.

בואו נהיה מעשיים

מתרגלים הכרת הטוב

האדם אינו יכול לחלק את מדותיו, והיחס שלנו כלפי השי"ת הוא פועל-יוצא של יחסינו אל חברינו. בלי נדר, השבוע אקדיש דקה אחת בכל יום, כדי להתמקד בהטבה אחת שקיבלתי ממישהו אחר - מאבי, מאמי, מהמגיד שיעור, ובכך אצור בליבי רגש של הכרת הטוב אמיתית כלפיהם. עוד אתבונן בכך שעבודה זו היא הסולם שיעזור לי להגיע לעבודת ה' אמיתית אמת, מכח הכרת הטוב שתהיה לי כלפיו.

פרושים וביאורים על סדר התפילה

מתוך ספר תפלת אביגדור - פירוש התפילה מאת רבינו זצ"ל

על הצדיקים ועל החסידים - בקשה מיוחדת לבחירי עמנו, כי על הטובים יש לחוס יותר לילך בדרך ה', שנאמר (תהלים קמו, ח) ה' אוהב צדיקים. והתחיל בצדיקים והולך ועולה אל החסידים, כי צדיקים [כשבאים בהשוואה לחסידים] עושים כשורת הדין, והחסידים עושים לפנים משורת הדין. אף שהחסידים נכללו בצדיקים, כמו בפסוק הנ"ל, מכל מקום מבקש עליהם ביחוד מפני מעלתם.

ועל זקני עמך בית ישראל - הם חכמי ישראל, שלבד צדקתם וחסידותם יש להם גם כן זכות התורה. והזכיר עמך להגדיל מעלתם כי בחכמתם הרי הם מנהלים את עם ה' בדרך התורה, וזו היא מעלה גדולה מאד של זכות מצדיקי הרבים. אמר בית ישראל להזכיר זכות ישראל אבינו [וגם אברהם ויצחק] שעומדת לחכמי ישראל מנהיגי ביתם וזרעם, כמו ששנינו (אבות ב, ב) וכל העוסקים עם הצבור... שזכות אבותם מסייעתם [אלו העוסקים לתועלת זרע האבות] וצדקתם עומדת לעד. ועל זקני [העמלים בעד] עמך.

ועל פליטת סופריהם - הם ראשי חכמי ישראל בכל דור ודור, ואמר עליהם לשון פליטה [שריד] משתי סיבות:

(א) מפני מיעוטם במספר, בהשוואה לזמן מקדש ראשון שאז רבו חכמי ישראל, כמו שאמרו חז"ל (מגילה יד, א) הרבה נביאים עמדו להם לישראל כפלים כיוצאי מצרים, וישי אבי דוד דרש לששים רבוא (ברכות נח, א), וכמו כן סיפרו אבותינו (סנהדרין כו, א) על הריבוי המופלג של התלמידים בימי חזקיה וכדומה, ומרוב התלמידים צמחו רוב החכמים. ובדור המדבר היו כל הדור תלמידי חכמים, ולכן אחרי כן נקראו החכמים "שרידים" (סנהדרין צב, א),